DE WAASLAND OMNIBUS

Tom Lanoye

DE WAASLAND OMNIBUS

Prometheus
Amsterdam
2024

DE WAASLAND OMNIBUS

Een slagerszoon met een brilletje

7

Kartonnen dozen

173

Sprakeloos

341

EEN SLAGERS ZOON MET EEN BRILLETJE

Een slagerszoon met een brilletje

11

Bij Jules en Alice

37

Het boek

63

Oh land der blinden

125

EEN SLAGERSZOON MET EEN BRILLETJE

HET PIJPKE VAN DEN PIOT

Als de kanonnen branden,
Als ik, al klappertanden,
De dood haar beendrig' handen
Zie polsen in ons bloed,...
Dan nijpt mijn bevend lipke
Op den steel van mijn pijpke,
en 'k put er nieuwe moed.
Bij 't donderen der granaten,
En als de kogel schiet,
Nooit hebt ge mij verlaten, *(bis)*
Ik ook verlaat u niet.

Maar komt de dood mij pikken,
Dan zal ne' vriend, al snikken,
Uit mijn broekzak trekken,
U, pijpken, zwart en koud.
Gij zult bij vriend en magen,
De laatste kusjes dragen,
Die 'k u heb toevertrouwd.
Dan zal ik u verlaten,
O pijpke, vroeger nooit.
Wij zijn gezworen maten, *(bis)*
Getrouw tot in den dood.

Uit de liederbundel ONTPLOFT
van het Vierde Linie-regiment,
Elzendamme aan den IJzer, 1915

Augustus 1958, hittegolf. Mijn moeder durft niet meer te gaan liggen. Amper heeft ze zich uitgestrekt, of ik, in haar buik, begin zo fel te schoppen dat ze steunend weer op moet staan. Zolang ze werkt, of met een rechte rug neerzit, ben ik zoet. Slapen doet ze zittend, in een fauteuil die tegen het echtelijk bed wordt geschoven. Haar voeten tegen die van mijn vader aan, dat is de enige tederheid die ik toesta.

In de loop van de twintigste nacht die ze op die manier doorbrengt, weerklinkt er een ijzingwekkende kreet. Een donderslag doet het huis daveren, mijn moeder schrikt wakker. 'Goedenacht, edele vrouwe.' Een kleine brede man van rond de zestig bevindt zich in het midden van de kamer. Hij draagt een oud wambuis en kaplaarzen, heeft hangwangen en een dubbele kin. Op zijn slappe hoed is een houten lepel vastgemaakt. Hij neemt de hoed in zijn hand en beschrijft er diep buigend een sierlijke zwaai mee. Zijn hoofd is kaal.

'Goedenacht,' weet nu ook mijn moeder uit te brengen. Ze schikt zenuwachtig haar haar, trekt haar nachtpon recht en port mijn vader in de zij met haar voet. Het is alsof ze op marmer stoot, zo hard en koud is het lichaam van mijn vader. 'Doet u geen moeite. Uw echtgenoot zal niet wakker worden. Alleen u en ik bevinden zich in De Tussentijd,' legt de man uit. 'Wie bent u? Wat wilt u?' Mijn moeder verstijft. Ze ziet een mes bungelen aan zijn gordel. De man zucht verveeld. 'Vrees niet. Ik breng u een belangrijke tijding.' Hij knipt met de vingers. Aan de andere kant van de kamer draait de deur van de grote linnenkast open, een laken zweeft naar buiten, ontplooit zich en spant zich op tussen de stijlen van de openstaande kast. 'Laat ik eerst mezelf even voorstellen: Jean-Baptiste Lanoye, om u te

dienen.' Hij grijnst en geeft mijn moeder een handkus, die ze niet durft weigeren. 'En kijkt u nu naar wat ik te vertellen heb,' zegt hij streng en hij wijst naar het laken. Zijn hand is klein en dik.

'Uw echtgenoot Roger en zijn broer Gaston zijn allebei slager...' Het laken licht op en toont eerst mijn vader, dan mijn oom, beiden af en aan lopend in hun slagerswinkel; klanten wachten voor de toonbank, maken een praatje. 'Velen denken dat het toeval is dat de twee broers slager zijn. Niets is minder waar. Roger en Gaston Lanoye zijn telgen van een eeuwenoud geslacht van veehandelaren en slagers. Al honderden jaren kiest de familie Lanoye met zorg haar vee. Alleen de beste dieren zijn goed genoeg.' Het laken toont stieren die dreigend briesen en stampvoeten, brede koeien en zwijnen, trekpaarden, kippen, konijnen, schapen...

'Als een onzer familie een dier slacht, dan gebeurt dat vol toewijding en volgens de regels van de kunst.' Op het laken wordt een varken verdoofd: het krijgt met een voorhamer een klap op de schedel. Even later hangt het ondersteboven, een mes rijt de halsslagader open. Het bloed wordt opgevangen in een ton en zal dienen om bloedworst te maken. Met een bosje brandend stro schroeit de slachter het varkenshaar weg en snijdt dan de buik van het dier met één haal open, van in de onderbuik tot aan het begin van de ribbenkast. Zijn vaardige handen doen het ingewand naar buiten kantelen en op de grond vallen.

'Geheimen werden doorgegeven van vader op zoon, Lanoye op Lanoye. Langs de kusten van Artois en Picardië, in het noorden van Frankrijk, en onder de loodgrijze luchten van het Vlaanderen tussen de IJzer en de Noordzee, groeide onze familie in getal, in bezittingen en in aanzien.' Mijn moeder ziet een koets die halt

houdt voor een grote uitspanning. De eigenaar van de uitspanning komt in het deurgat de gasten begroeten. Hij mist een arm. Plots verschijnen er voettitels op het laken: 'Twee jaar geleden werd Antoine Lanoye bij de slacht door een dolle stier aangevallen. Zijn arm moest worden afgezet. Zijn gebroken ribben genazen slecht. Hij heeft nog een jaar te leven. Sinds het ongeval houdt hij zich in zijn uitspanning alleen nog bezig met de herberg en het hotel.'

De koetsier is inmiddels van de bok gesprongen, hij klapt een trede naar beneden, opent de deur van de koets en het volgende wat mijn moeder ziet is een open veld waarin een man en een jongen neerknielen bij een konijn in een strik. De man toont de jongen hoe hij het konijn moet villen. Daarna ziet ze een rondtrekkende scharenslijper die een noodslachting uitvoert, een slager in een stad waar paardentrams rijden, een veefokker op weg naar de jaarmarkt... Telkens gaat het om krachtige, maar gedrongen mannen. De scherpe gelaatstrekken van de jongsten worden rond en vlezig bij de ouderen.

Mijn moeder kan niet nalaten een blik te werpen op mijn vader, die nog steeds bewegingloos op het bed ligt. Vijftien jaar geleden zijn ze getrouwd. Dat ronde gezicht had hij toen al, maar zijn mooie krullen is hij kwijt. Over dat laatste maken ze zelf grappen in de winkel, met de klanten als publiek. Vooral op zaterdag, dan is het druk. Een nieuwe grap wordt na een kwartier voor de pas binnengekomen klanten opnieuw verteld, alsof ze net werd bedacht. Maar het zijn vooral de moppen met een baard die het goed doen, omdat de klanten die zelf kunnen aanbrengen of afmaken. 'Roger, deze mijnheer hier vraagt of je varkenspootjes hebt.' 'Maar ja, natuurlijk.' ''t Is toch erg, hè. Daar ben ik dan

mee getrouwd en dat heeft varkenspoten.' Er wordt altijd smakelijk gelachen.

'Genoeg!' bromt Jean-Baptiste, die gemerkt heeft dat haar aandacht afgeleid is. 'Ik zal het straks hebben over uw echtgenoot, maar luister naar wat ik eerst nog te vertellen heb. Het is van het hoogste belang... Groot en machtig was onze familie, maar de tijd is veel machtiger. Oorlog, overstromingen, onvruchtbaarheid, ziekte en ongevallen...' Mijn moeder is blij dat het laken af staat. 'Om kort te gaan, op een bepaald ogenblik bleef er in onze familie slechts één mannelijke telg over: Noë Lanoye, vader van uw echtgenoot, grootvader van uw kinderen. Op hem rustte de plicht het geslacht voort te zetten. Aanvankelijk ging alles goed. Hij woonde te Ichtegem, tussen Ieper en Brugge. Hij bezat aardig wat landerijen, waarop een uitspanning met een herberg, en een slachterij. Toen brak de Wereldoorlog uit...' Zijn hand maakt een beweging en het laken toont een landkaart van West-Europa. 'Vierenveertig jaar geleden, in augustus 1914, vallen de Duitse troepen het neutrale België binnen, om Frankrijk vanuit het noorden in de flank aan te kunnen vallen. Alle krijgsscholen van Europa voorspellen dat deze moderne bewegingsoorlog tegen Kerstmis 1914 in het voordeel van de Duitsers beslecht zal zijn. De Duitse manschappen marcheren zingend naar de wagons van hun transporttreinen, stoomfluiten gillen triomfantelijk. Der frische, fröhliche Krieg!' Op de landkaart vertrekken vanuit Aken, Eupen en Malmedy rode pijlen westwaarts.

'De Duitse troepen rukken zo snel op dat bevelhebber Ludendorf, die vernomen heeft dat zijn manschappen al voorbij Luik slag leveren, nietsvermoedend in een automobiel naar de citadel van Luik rijdt, aan de poort aanklopt en tot zijn grote verbazing wordt open-

gedaan door Belgische soldaten, die hem prompt melden dat de citadel zich aan hem overgeeft. De oninneembaar gewaande gordel van vestingen rond Luik wordt van op afstand in puin geschoten met een gloednieuw reusachtig kanon, de Dikke Bertha. Ook Namen valt. De Belgische soldaten, nog maar pas gemobiliseerd, zijn ongeoefend, het materieel is verouderd en ontoereikend. Velen hebben alleen een bajonet. Als ze naar de vijand willen schieten, moeten ze eerst het geweer lenen van een makker, of wachten tot hij neergeschoten wordt. Er worden burgers gefusilleerd, dorpen en steden door ulanen in brand gestoken. Het bloedbad van Dinant, Leuven in lichterlaaie. Brussel, een open, onverdedigbare stad, valt. Nog rukken de Duitsers op naar het westen, tot de Belgische troepen over de Schelde zijn geslagen. Dan maakt de Duitse oorlogsmachine een bruuske zwenking...' De rode pijlen beschrijven een haakbeweging naar beneden. 'De grens met Frankrijk wordt overschreden, een Duitse wig boort zich naar Parijs. Het Franse leger, dat samengetroept bij de Duitse grens een aanval verwachtte vanuit Lotharingen of de Elzas, plooit in paniek terug. Op amper veertig kilometer van Parijs kunnen de Duitsers tot staan worden gebracht. De Slag aan de Marne, begin september. Het Duitse leger voelt zich nu in de rug bedreigd, graaft zich in en rekent eerst af met de rest van België.' Uit de knikken in de pijlen schieten nieuwe pijlen, west- en noordwaarts.

'Antwerpen, dat tot nu toe ongemoeid bleef, wordt gebombardeerd door een zeppelin en moet zijn vestingen de ene na de andere prijsgeven. Het Belgische leger, aangevoerd door koning Albert, trekt zich met grote verliezen terug en wordt in het nauw gedreven bij de IJzer, tussen Nieuwpoort en Ieper. Sasmeester Cogge

opent de sluizen, de IJzervlakte komt blank te staan. Het Duitse leger verliest zijn beweeglijkheid, wielen zakken in de modder, karren kantelen, kanonnen raken onklaar. Wind en buien. De eerste zieken. Het is begin november, het Duitse offensief wordt afgeslagen. De bloedige Slag van Ieper...' Het laken begint plots, waar op de kaart de monding van de IJzer is, te scheuren. 'Als de kruitdampen eindelijk optrekken, blijkt het front zich te hebben gestabiliseerd over een lengte van 750 kilometer, van Nieuwpoort over Ieper, Arras, Compiègne, Soissons, Reims, Verdun, Nancy, Colmar, tot aan Bazel.' Het laken scheurt van stad tot stad onheilspellend verder, tot het, op twee korte stroken aan weerszijden na, bijna geheel doormidden is gescheurd. 'La Grande Guerre kan beginnen! De generaals kennen maar één tactiek. Eerst buldert de artillerie dagenlang, zonder onderbreking. Dan valt plots een doodse stilte. De infanterie komt juichend en schreeuwend uit de loopgraven tevoorschijn en begint een massale stormloop op de vijandelijke stellingen. Mitrailleurs ratelen en mortieren staan roodgloeiend. In 1915 eisen geallieerde offensieven meer dan een miljoen doden. Mannen sterven als ratten, door dumdumkogels getroffen, onthoofd door shrapnels, begraven onder ineenstortende kazematten, gek geworden van het gangreen, gestikt in mosterdgas, met vlammenwerpers verbrand, in de buik getroffen met een bajonet, door paarden vertrapt, geëxecuteerd wegens lafheid, het doet er niet toe. Als ze maar sterven...'

Jean-Baptiste ziet met voldoening dat mijn moeder onder de indruk is.

Mijn moeder heeft echter vooral pijn aan haar keel. Terwijl Jean-Baptiste sprak, werd zijn verhaal geïllus-

treerd op het door de scheur slaphangende laken. Vanaf het eerste projectiel dat ze zag inslaan, was het mijn moeder of haar keel werd dichtgeschroefd. Achttien jaar geleden verloor ze voor het eerst haar stem. Vrijdag, 10 mei 1940. Ze was toen 19 en werkte in Lokeren, op het bureau van een jutefabriek. Lokeren, kleine stad, niet onbelangrijke industrie, brug over de Durme. Over de radio komt het bericht dat België in oorlog is met Duitsland. De patroon laat alle werknemers die niet in Lokeren zelf wonen onmiddellijk vertrekken. Op weg naar het station belandt mijn moeder in een bombardement. Ze is ongedeerd, neemt de trein naar Sint-Niklaas, arriveert veilig en wel thuis maar kan pas 's avonds om elf uur opnieuw klanken uitbrengen, met veel moeite en pijn: 'Het is alsof ze een dik boek uit het vliegtuig gooien, waarvan de bladen losschieten, even rondfladderen en dan vallen als een steen. Elk blad is een bom.' Haar broers en zussen lachen haar uit. De volgende morgen meldt de radio dat Lokeren die nacht voor de tweede maal gebombardeerd is. Van het station blijft niets over.

Een paar maanden later heeft mijn moeder geen last meer van haar keel. Ze droomt er zelfs van te kunnen zingen voor publiek. Met vrienden en vriendinnen vormt ze, wat ze noemen, een Vlaamse Toeristen Bond. Doen uitstapjes met de fiets, picknicken, lachen. Ze leert mijn vader kennen. In Zaal Scala richten ze dansavonden in. Het bandje speelt, uit het hoofd, jazz. Wie goed luistert hoort Benny Goodman, King of the Swing. Vooraan, in het café, zit iemand op de uitkijk. Komen er Duitsers aan, dan gaat er in de zaal een bel rinkelen, het bandje schakelt moeiteloos over en de paartjes beginnen te volksdansen alsof ze daar al uren mee bezig waren.

Op een avond is het zover: mijn moeder zal zingen. Ze is bloednerveus maar haar stem begeeft het niet. Im Leben geht alles vorüber, en natuurlijk Lili Marleen. Ze zingt vol overgave. Er volgt een beleefd applaus, iedereen weet het van haar stem. 'Domkop,' fluistert een vriendin als ze glunderend van het podium stapt, 'dat zijn Duitse liedjes!' Ze heeft niet meer gezongen in Zaal Scala. Een paar jaar later wordt bij de bevrijding de Gasometerstraat gebombardeerd door de geallieerden. 'Je had gelijk,' snikt haar zus, 'het wás als een boek waarvan de bladen losschieten. Ik werd tegen de grond gesmeten. Het volgende wat ik zag was puin. Er stak een arm bovenuit, die bewoog.' Opnieuw verliest mijn moeder haar stem. Ze is doodsbang. Buiten worden de huizen van de zwartzakken kort en klein geslagen. Misschien wordt zij wel kaalgeschoren. Ze heeft Duitse liedjes gezongen. De Witte Brigade heeft intussen de controle over de massa verloren. De zwarten worden voortgeschopt en geslagen.

'Naar het abattoir ermee! Laat de beesten los en steek hén in de stallen! Of neen, hier, de urinoirs, laat ze die eerst schoonlikken, of neen, maak ze ineens af, godverdomme, kleed ze uit, hang ze ondersteboven, waar blijven de slachters?'

'Wat er met Noë Lanoye gebeurde?' vraagt Jean-Baptiste met een beminnelijke glimlach aan mijn moeder. Zijn hangwangen doen zijn mond klein lijken. 'Ichtegem ligt op de Duitse kant, de uitspanning op nog geen uur marcheren van de vuurlinie.' In het laken gaapt de scheur. De beeldenstroom begint opnieuw. 'De Duitsers stellen op de landerijen van Noë geschut op, ze hakken bomen om, kwartieren soldaten bij hem in,

voeren zijn vee weg, leggen telefoonleidingen, graven munitiedepots, vernielen zijn gewassen en eisen ten langen leste Noë zelf op. Hij moet de in de strijd gewonde paarden afmaken en versnijden. Niets beters voor het soldatenmoreel dan een stevige paardenbiefstuk. Ook de bijeengesleepte krengen moet Noë versnijden, zo snel mogelijk, er zijn al zieken genoeg zonder dat de troepen bedorven vlees te eten krijgen. Difterie, bronchitis, ondervoeding, angst. De kleinste wonde kan tot gangreen leiden met zo veel paardenmest in de buurt.

Noë voert de dwangarbeid uit. Muilezels vallen onder zijn mes, oude knollen die houwitsers en munitiekisten trokken, raspaarden van ulanen en Pruisische officieren... Het is alsof het paard van de aardbodem moet verdwijnen. En niet alleen het paard. In de lente van 1916 beginnen de Duitsers een offensief tegen de vestingstad Verdun, waar om de tien meter een kanon staat. Zes maanden later houdt Verdun nog steeds stand, er sneuvelen meer dan 600.000 mannen. Ontelbare doden blijven liggen in het niemandsland tussen de loopgraven, het is zomer, de stank is niet te harden. Spionagezeppelins storten brandend neer na luchtgevechten tussen tweedekkers. Aan de Somme komt een geallieerd tegenoffensief op gang. Meer dan één miljoen doden voor een terreinwinst van 11 kilometer diep en 50 kilometer breed. Er begint ook een ondergrondse oorlog, waarbij tunnels worden gegraven om de overkant bij verrassing aan te vallen. Tunnels worden voortijdig ontdekt, de mannen erin als mollen vergast, verdronken, verbrand.

In 1917 komen de Duitse soldaten het erf van Noë Lanoye op gestapt. De sergeant die het woord zal voeren neemt zijn punthelm in de hand als was het een